

Bél Mátyás-díjasok vallomásai anyanyelvünkről

Kováts Dániel:

„Anyanyelvünk állapota: nemzetünk erkölcsi hanyatlásának jele”

1. A nemzet fogalmát – természetesen – tágan értelmezem, ezért a kérdésbe beleírtam a hazai beszédkultúra állapota mellett a határainkon kívül élő magyarok nyelvhasználatát is.

Idehaza az elsekélyesedés jelenségét figyelhetjük meg. Amint életvitelünkben a legkisebb ellenállás irányába haladunk, és sodródunk a média által sugallt „divatos” magatartásminták követésében, úgy beszédünkre is a túlzott lazaság, az igénytelenség jellemző. Szűkül az egyéni szóhasználat köre, hiányosak, lecsupaszítottak a mondataink; a készen kapott szólammal, az úgynevezett „nyelvi klisék” átvételével gondolkodásunk restségét takargatjuk. A hanyatló olvasáskultúra következtében szókincsünknek olyan – a régiségből vagy a tájnyelvből örökölt – elemei szorulnak ki a használatból, amelyek a magyar nyelv és beszéd sajátosságainak hordozói. Jóka, sőt Gárdonyi és Móra Ferenc írásainak „átdolgozása” ezért kerülhet napirendre. Az az egyre inkább terjedő közfelfogás, hogy a könnyen megszerzhető javakat keressük, s lemondunk a fáradsággal, küzdelemmel elsajátítható értékekről: nemzetünk erkölcsi hanyatlásának jele.

A mindennapi gondolatközlésbe nagy számban beáramló angolszász eredetű szavak a kisebbik veszélyt jelentik: akkor lehetnek ártalmasak a magyar nyelv állományára nézve, ha szolgai módon vesszük át őket, s nem próbáljuk meg – nagyobb részüket legalább – a magunk kifejezőképességétől fölhasználva magyarítani. Az igazi fenyegetettség magatartáskultúránk romlásában rejlik. Az úgynevezett polgári erények – a tisztesség, a felelősségérzet – háttérbe szorulása az emberek egymás közti gondolatcseréjét is mérgezi. A durvuló, trágár szavakkal élő beszédmód és a hazugságbeszéd ennek jól érzékelhető megnyilvánulásai.

Határainkon túl mindehhez még a veszélyeztetettség terhe járul. Ha nyelvtörvénnyel korlátozzák a gondolatok kifejezésének, a közösségeken belüli társadalmi érintkezésnek a lehetőségeit, akkor ezzel egyrészt durván beavatkoznak a legelemibb emberi jogba, az anyanyelven való szólás jogába, másrészt visszafogják a személyiség szabad fejlődését, mert korlátozzák a világ megismerésének és a tapasztalatok, ismeretek megfogalmazásának lehetőségeit. Ennél a nyers politikai beavatkozásnál talán még nagyobb veszély most a szórványban élők nyelvvessztéssel járó beolvadása a többségi társadalomba.

Bár a gondokat érzékelem inkább, nem vagyok teljesen borúlátó. Akkor cselekedhetünk a kedvező irányú folyamatok érdekében, ha helyesen ítéljük meg a helyzetet. Számos történelmi példa buzdíthat bennünket arra, hogy érdemes szembeszállni a magyar nyelvet és beszédkultúrát elszegényítő hatásokkal. Úgy vélem: az embert kell „megjavítanunk”, tartalmasabbá, műveltebbé tennünk ahhoz, hogy beszédkultúránk magasabb szintre emelkedjék. Ahogy Illyés Gyula mondta: „Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez tehát igazánból: jellemkérdés.” S a jellemes polgáron múlik a nemzet erkölcsi-tudati emelkedése.

2. A honismereti mozgalomhoz kapcsolódó emberek elsősorban példamutatással járulhatnak hozzá a nyelvhasználatunk gazdagításához. Nem csekély lehetőség ez! A honismeret emellett a helyi hagyományokat ápoló, közösségteremtő erő, amely szerepet játszhat akár a nemzet sorsának alakulásában is, hiszen a helyi társadalom ereje tovább sugárzik. A „népben, nemzetben gondolkodó” ember nyelvi magatartásában is igényes, felelősségtudó. Ezért becslöm sokra a honismereti mozgalom lehetőségeit.

A honismereti munkában emellett az egyén nyelvhasználatát közvetlenül érintő elemek rejlenek. A népi gondolkodásmód, a szólások, a közmondások ismerete a magunk kifejezőképességét is gazdagítja. Nyelvjárási értékeket, szókinésbeli gyöngyszemeket építhetünk a magunk beszédébe. Megtanulhatjuk a népi tisztességadás megannyi formáját, a köszönés és a megszólítás kultúráját, a durva szavak árnyalt helyettesítését, a szitkozódás tompított változatait. A népi kultúra ismerete hatalmas fogalmi kincs birtokába juttat bennünket, amelynek segítségével nemcsak a népköltészet, hanem az úgynevezett magas irodalom alkotásait is könnyebben megértjük.

Aki tudatában van annak, hogy nemzedékek műveltségének örököse, az gondol arra, hogy az utáunk következőknek minél többet átadjon ebből, tehát a szívesebb, gazdagabb nyelvi világ érdekében munkálkodik.

Lukács László:

Nyelvében, kultúrájában él magyar nemzetünk a Kárpát-medencében

1. A Honismeret Szerkesztőségének a Magyar Nyelv Éve alkalmából feltett kérdéseire néprajzosként válaszolhatom, hogy népi kultúránk hordozója, megjelenítője, őrzője magyar nyelvünk. Magyarul hangzik föl a regősének, Kőmíves Kelemen, Molnár Anna balladája, magyar nyelven rögzítettük a lovas kocsit, az ökrös szekér alkatrészeinek nevét, azt is, hogyan kötötték le nyomórúddal a szénás szekeret. Károli Gáspár és Káldi György óta magyarul olvassuk a Bibliát, benne a LXXX. Zsoltár 5.6. és 7. verscit:

Seregek Úra, Istene: meddig haragszol a te népednek könyörgésére?

Könnyhullatások kenyerével éteted őket, s könnyhullatások árával itatod meg őket.

Perpatvarrá tévél minket szomszédaink között, és a mi ellenségeink csúfolkodnak rajtunk.

Bizony csúfolkodnak nyelvünkkel is: a családnevek, keresztnévek, asszonynevek magyar formájának tiltása, földrajzi neveink, városaink és falvaink magyar nevének elvitatása, a nyilvános szereplés során a magyar nyelvhasználat nyelvrendőrséggel, nyelvtörvénnyel való ellenőrzése, fenyegetése, büntetése e csúfolkodás megnyilvánulási formái.

Az 1920 óta eltelt kilenc évtized nem volt elég a frissen alakult nemzetállamoknak gyermekbetegségeik kigyógyítására. Ime, az új évezred első évtizedében, az Európai Közösségbe történt belépésünk után, egymáshoz való közeledést, több megértést remélő rövid időszak után felerősödött a nemzetünket, nyelvünket, kultúránkat támadó csúfolkodás. Be kellene végre látni, hogy a beszéd vagy az írás tartalma, igaz, szép, jó volta fontosabb annál, hogy milyen nyelven fogalmazták. El kellene fogadni: minden embernek joga van a szülőföldjéhez és anyanyelvéhez. Anyanyelvünket nyilvánosan ott használjuk, ahol megértenek bennünket, ahol válaszolni tudnak. Használatát, megértését senkire nem kényszerítjük rá, ugyanakkor nyilvános használatának jogát nyelvtestvéreink körében nem hagyjuk korlátozni. Végül is a magyar nyelv egy az Európai Közösség 23 hivatalos nyelve közül, amelynek használatát Brüsszelben sem korlátozzák. Magát a közösség létét kérdőjelezi meg az, aki egyik hivatalos nyelvének nyilvános használatát tiltja, bünteti.

2. A csúfolkodás árnyékában jelentős eredményeket mondhat magáénak a honismereti mozgalom a kárpát-medencei magyarság megismerésében, megismertetésében, sőt kohéziójának erősítésében is. Magam néhány néprajzi eredményt, nyelvünkkel, kultúránkkal kapcsolatos gondot szeretnék említeni.

Bizonyos kérdéseket, például az egy és oszthatatlan magyar nemzet létezésének hangsúlyozását, ezzel együtt az 1920-ban meghúzott határainkon kívül, a szomszéd országokban élő magyarok ügyét egyedül a néprajztudomány tartotta folyamatosan a felszínen. Három nagy vállalkozásunk: az ötkötetes *Magyar Néprajzi Lexikon*, a kilenc mappába rendezett *Magyar Néprajzi Atlasz* és a nyolckötetes *Magyar Néprajz* kézikönyv az egész magyar nyelvterület népi műveltségét mutatta be. Bizonyosága ez annak, hogy néprajztudományunk művelői nem veszítették el szakmai identitásukat, az egész magyar nyelvterület népi kultúrájában, s a szomszédos európai népekkel való sok évszázados kulturális kapcsolatokban, kölcsönhatásokban gondolkodtak, ma is ezt teszik.

Munkánk nehézségét, az eredményekhez vezető út akadályait néhány egyszerű számadat, tény is bizonyítja. 1920 óta minden harmadik magyar Magyarországon kívül, a szomszédos országokhoz került szülőföldjén, Nyugat-Európában vagy a tengerentúlon él. A magyar nép így egy olyan mozaik-nemzet keretei között létezik, amelynek tagjai Magyarországon kívül a szomszédos Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában és Ausztriában élnek. A mozaik-nemzet azt jelenti, hogy a mozaik minden darabja önálló, különálló rész, de csak a többivel együtt teljes. A teljesség igénye nyolc különböző társadalmi-gazdasági-politikai berendezkedésű, más-más nyelvű és kultúrájú, a legtöbb esetben a saját nemzetállamiságának kiépítésére törekvő ország területén élő magyarság számára mindmáig illúzió maradt. Ráadásul Magyarországnak, a magyar államnak a második világháború végétől 1990-ig nem volt, nem lehetett nemzetstratégiája. Az összmagyarság érdekeit szolgáló nemzetstratégia kidolgozása helyett hosszú időn keresztül egyfajta hamis kisebbségi érzés kialakítása folyt, mely szerint a magyar kis nép, kis nyelv, gazdasági-társadalmi-kulturális szempontból a magyar nemzet elmaradott, történelme során örök vesztes, társtalán, sőt bűnös.

A trianoni békeszerződés és az új határok nem csak azt a gondot jelentették, hogy egy – Horvát-Szlavonország nélküli – 285 ezer négyzetkilométeres történeti Magyarországból lett egy 93 ezer négyzetkilométeres Magyarország, valamint egy 18 millió lakosú országból előállt egy 7,4 millió ország, amivel a magyarok egyharmada a határokon kívülre került. A határok belevágnak a nagy magyar néptömbökbe (Kisalföld, Palócföld), vagy a legnagyobb magyar, homogén néptömbök közül a Székelyföldet teljesen elvágnak a magyar néptömbtől. Két legnagyobb magyar néprajzi csoportunk közül a Palócföldet nyugat-keleti irányban felezi a magyar-szlovák államhatár. Északi részén a Hont megyei, Nógrád megyei, Gömör megyei palócok nagy része Szlovákiában él. A másik a Székelyföld, legnagyobb magyar néprajzi csoportunk, területe több egykori megyére terjed ki, teljesen Románia területére került. Székelyföld összefüggő magyar etnikai tömbünkre úgy tekint az erdélyi nyelvsziget- és szórványmagyarság, mint *belső anyországra*.

A Kárpát-medence közepét kitöltő központi magyar etnikai tömb északkeleti részét, (Abaúj-Torna, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár) négy állam határai metszik, darabolják fel (Magyarország, Szlovákia, Ukrajna, Románia), az 1920 előtt összefüggő magyar néptömb így négy állam periferéjájára került. A ma számos szempontból hátrányos helyzetű terület a kárpát-medencei magyar állam bölcsője volt. Itt kezdődött a magyar honfoglalás, itt jöttek be elődeink a Kárpát-medencébe az Uzsocki- és a Vereckei-szoroson. Itt volt az első államesíra, ahonnan azt az óriási gazdasági, politikai, katonai és diplomáciai lépést, amit a kárpát-medencei honfoglalásunk jelentett, levezényelték. Nem lehet véletlen ezen a területen a honfoglalás kori tarsolylemezes vezéri sírok gyakorisága. A későbbi korokban is jelentős szerepet játszik ez a terület a magyarság nyelvi-kulturális fejlődésében. Abaúj vármegye székhelyén, Göncön fordította le magyar nyelvre a Bibliát Károli Gáspár, s nyomtatta ki Vizsolyban 1590-ben. Magyar köznyelvünk szülőhelye: Zemplénből indult nyelvújításunk a széphalmi Kazinczy Ferenc irányításával a XIX. század elején. A reformkorban az ugyancsak zempléni Kossuth Lajos révén a magyar sajtónyelvre (*Pesti Hírlap*) és a politikai szónoki beszédre is nagy hatással volt ez a vidék.

A magyart mintegy tizenötmillió ember beszéli, s ezzel a beszélők száma szerint a középmezőnyben foglal helyet a nyelvek sorában. Az uráli nyelvcsalád finnugor ágában a legnagyobb számú beszélővel, s a legkorábbi írott nyelvemlékekkel (Tihanyi alapítólevél 1055. Halotti beszéd, Ómagyar Mária siralom) rendelkezik. Utóbbiakból nem csak korabeli nyelvünk elemeire, hanem a korszak szövegformálására, sőt még beszélt társalgási nyelvre is következtethetünk. A középkortól egészen az első világháború végéig a magyar nyelv jelentős hatást gyakorolt a szomszéd népek nyelvére: a magyar nyelvi hatások a társadalmi élet, a közigazgatás, ipar, kereskedelem területén voltak a legerősebbek. Ugyanakkor a magyar nyelvet is erős török, szláv, német hatás érte.

A közművelődésben és a közoktatásban, elsősorban néprajzi látásmóddal megírt tankönyvekkel, erősíteni kell a népünkre, nyelvünkre, kultúránkra vonatkozó ismeretek terjesztését. Hungarológiánk eredményeire alapozva újra meg kellene indítani a *Nemzetnevelők Könyvtára* sorozatot, amelyet Hóman Bálint megbízásából adott ki az Országos Közoktatási Tanács. Magyar Néprajzi Társaságunk 1996 óta folyamatosan napirenden tartja azt a törekvést, hogy a néprajz a korábnál nagyobb szerepet kapjon a hazai közoktatásban.

Társtalanságunk, megosztottságunk emlegetése helyett határozottabban kellene hangsúlyozni nyelvrokonságunkat a finnekkel, észtekkel, korábbi történelmi, kulturális, nyelvi kapcsolatainkat a törökökkel és a Szovjetunió felbomlásának eredményeként függetlenné vált törökségi népekkel. Gyakrabban emlegethetnénk, hogy például 1999-ben 27 ország 55 egyetemén oktatták a magyar nyelvet. Európa számos országában működtetünk kulturális intézeteket, amelyek nyelvünk és kultúránk értékeinek megismertetését szolgálják.

Herder jóslata óta sokan szóltak nyelvünk ápolásáról, védelméről. A magyar nyelv megszűnésére vonatkozó jóslatra nemzeti irodalmunk kiemelkedő személyiségei (Kölcsey Ferenc, Berzsenyi Dániel, Vörösmarty Mihály, Arany János, Ady Endre, Illyés Gyula) reagáltak, ki félve tőle, ki elkerülhetőségében bizakodva. Kölcsey Ferenc *Parainesis*-ében anyanyelvünkkel kapcsolatban így oktatta unokaöccsét, Kölcsey Kálmánt: „Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél: ez az első s elengedhetetlen feltétel. De erre még nem elég azon nyelvismeret, mely dajkánk karjai közt reánk ragadt, s azt hinni, hogy gyermekkori nyelvünkkel az élet és tudomány legmagosb s legtitkosb tárgyait is tisztán s erőben előadhadjuk, nevétséges elbizottság. Igyekezned kell nemcsak arra, hogy beszéded hibátlanul zengjen ajkaidról; hanem arra is, hogy kedves hajlékonysággal, gazdag változékonysággal, tisztán ki-nyomva s szívre és lélekre erőben munkálva, okaidnak s érzelmeidnek akaratodtól függő tolmácsa lehessen. Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! Mert haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan

dolog; s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. Tiszteld s tanuld más mívelt népek nyelvét is..., de soha ne feledd, miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetőségig művelni kötelesség.”

A bizakodók a Herder által megfogalmazott népszellem gondolatára építettek, azokra a hatóerőkre, amelyek a nyelvben, a népdalokban, balladákban, mondákban, népszokásokban, jogszokásokban gyökereznek. A népszellem megnyilvánulási formái nem csupán népi, nemzeti sajátosságokat, hanem mindenekelött saját értékeket is igazoltak, amelyek ápolására, erősítésére, bemutatására alakult meg Pesten a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, épült fel a Nemzeti Színház és a Magyar Nemzeti Múzeum. Nemzeti tudományos és közművelődési intézményeink a felvilágosodás és a reformkor időszaka óta jelentős szerepet játszottak abban, hogy a magyar nyelv eltűnésével kapcsolatos komor herderi jóslat nem igazolódott be a Kárpát-medencében.

Viga Gyula:

„Az egész nyelvi tradíció megőrzése mozgalmat kívánna”

1. Attól tartok, hogy azok közé tartozom, akik nem tudnak objektív módon megnyilatkozni a magyar nyelv és a nemzet kérdésében! Ha megpróbálom némi távolságból szemlélni a dolgot, akkor úgy gondolom, hogy a magyar nyelv él, a nemzet él a nyelvében, s – mint mindig és mindenütt – a nyelv nálunk is követi a kultúra és a kultúrában élő társadalom változásának folyamatait. Ezek a folyamatok ma kétségtelenül nagyon gyorsnak tűnhetnek, a nyelv azonban alkalmas mindezek követésére. Nem vagyok nyelvész, de úgy vélem, hogy a szókészlet változása, annak dinamikája éppen nem a nyelv elsorvadása, „halála” felé hat, más kérdés, hogy mindez a *frazéológiában* is összetett folyamatokat gerjeszthet. Úgy látom, hogy a nyelvért/nemzetért való aggódásnak is megvan a maga társadalmi históriája, s bizonyos, hogy a mindenkori értelmiségi rossz közérzete könnyen rávetül ezekre a problémákra. Szerintem, nem fenyegette a mainál kevesebb veszély a magyar nyelvet az elmúlt évszázadok során sem. Például akkor, amikor a népesség jelentős része írástudatlan volt, s a vékony társadalmi elit alig használ(hat)ta az anyanyelvét. Alapvetően nem félek attól, hogy az egyáltalán nem „kis nyelvek” körébe számító, jelentős számú népesség által beszélt magyar nyelvet fenyegetné a XXI. században sok nyelvre prognosztizált „nyelvhálál”. Úkunokáim nyelve bizonyára sokban eltér majd az enyémtől, de ők bizonyára azt tartják majd magyarnak, s azt fogják gondolni a magyarságuk legfőbb kifejezési eszközének, s – reméneim szerint – akkor is él majd nyelvében a nemzet!

2. Sokféle feladat vár a nyelvhasználat gazdagításában a honismereti mozgalomra is. A fentiekből is következően – a változások tempóját követve – időben közelebből kell követnie a társadalmi és kulturális folyamatokat, s a különböző folyamatok és jelenségek rögzítéséhez és közreadásához új eszközöket és új „szövetségeseket” kell találnia. (Eddig sem érthette szó a honismereti mozgalmat, hiszen munkatársai a régi és régies eseményektől, jelenségektől eljutottak a közelmúlt történetéig is a különböző társadalmi rétegek rajzáig!) Napi kapcsolatban kell(ene) lenni a jövő nemzedékeket írni és olvasni tanító pedagógus társadalommal és a kultúráközvetítőkkal, a honismereti kutatást végző személyiségekkel is. Fontos kihasználni az információ átadásának minden új formáját, ugyanakkor életben kell tartani a jól bevált közösségi alkalmakat is. A lokális történelem és hagyomány ápolására örvendetesen sok helyi közösség szerveződött az elmúlt két évtizedben, nagyon hiányolom viszont a vidéki TIT-szakosztályok – vagy hasonló feladatot ellátó új szerveződések – működését. A honismereti mozgalomnak persze nem csak a nyelvi ismeretterjesztésben lehet feladata, hanem mindazon tematikában, ami a nyelv változását szemlélteti. Jelentős szerep jut neki az olvasás kultúrájának megerősítésében is. A szép magyar beszéd védelmére szervezett, s jól működő mozgalom mellett, az egész nyelvi tradíció megőrzése mozgalmat kívánna, kiegészülve a nem nyelvi kommunikáció változásának históriájával. Mindezek persze ötletek, amelyek nem ismeretlenek a honismeret munkásai számára. Am aligha változtatnak azon, hogy a modernizáció, a nyelvi-kulturális érintkezések, a „globalizáció” következtében mind több szó, kifejezés kopik ki a nyelvünkől. Beleértve olyanokat is – például a kézműves tradíciók eltűnésével –, amelyek csak a XIX–XX. század folyamán honosodtak meg: köztük a bányászat és a nagyipar más nyelvekből származó szakszavai, netán a szocializmus időszaka államigazgatásának és politikai életének számos kifejezése. Természetes, hogy ezeket az eltűnő kifejezéseket a következő generációk éppen úgy szótárakban keresik majd meg, ahogyan a mostaniak a régi mesterségek vagy a tájnyelv feledésbe merült szavait, szólásait.

Selmezi Kovács Attila:

„A honismereti mozgalom létevel szolgálja anyanyelvünket”

1. Egy szóval válaszolva: *megosztottan*. Ugyanis a humán értelmiség – de talán az egészre is gondolhatunk – egy része igyekszik megőrizni az előző generációk tisztességét, ezzel együtt az anyanyelv egészséges használatát. Ez az értékörző életforma a nemzet iránti elkötelezettséggel, a történelmi szerepkör felelős továbbvitelével függ össze. Ezzel szemben a többséget sajnálatos módon ledöntötte lábáról a mindig jelen lévő idegenutánzás, a globalizmus álcája alatt divatosá lett anglicizmus, ebből következő nyelvi igénytelenség, a nyelvrontó divatszavak szajkózása, a politikai és közéleti „elit” egy része nyelvi és morális igénytelenségének követése. Az utóbbi években (az őszödi beszédet követően) mindinkább sikk lett a trágár beszédmód. Bár a trágár töltelékszavak használata korábban is hódított – különösen az alacsonyabb műveltségűek körében –, de mindinkább irányzattá válik a kocsmanyelv köznyelvvé emelése. Társadalmi méretben kiterjedt nyelvromboláshoz vezet a mobil telefonok használata, az sms-nyelv (a nyelvi egyszerűsítések, rövidítések átkerülése az élő nyelvhasználatba), valamint az üzletláncok igénytelen reklámdömpingjének hatása, a kereskedelmi tévék ízlés- és nyelvromboló szerepe (a győzike-, mónika-show-kal, celebek szerepeltetésével stb.). Az utóbbi években jelentőssé vált a média, ezzel összhangban a jelenlegi kultúrpolitika részéről megnyilvánuló népbűntetés.

2. Egyetlen szóval válaszolva: a létevel. A honismereti mozgalom adja annak a széles tábornak a gerincét, mely nyelvében és életfelfogásában őrzi mindazon nemzeti értékeinket, melyeket az öntudatos magyarságnak birtokolnia kell, és átadni a következő nemzedéknek. Nem kell semmi újat kitalálni, hiszen a honismereti mozgalom az eddigi sokrétű tevékenységével megfelelő magatartási mintát és nyelvi igényességet adott és ad tagjainak. Az anyanyelv gazdagításához, értékeinek megőrzéséhez aktívan hozzájárult és járul a minden évben megrendezett honismereti akadémiák magas színvonalú előadásai-val és konzultációival, az ifjúsági akadémiák révén a fiatalok nyelvi és szakmai igényességének előmozdításával, amihez jelentékenyen hozzájárul a történelmi és irodalmi évfordulókhoz kapcsolódó iskolai vetélkedők szervezése. Továbbá a 37. éve kéthavonta rendszeresen megjelenő Honismeret folyóirat is gondoskodik a nyelvi kultúránk megőrzéséről és értékeinek gyarapításáról.

Bényei Miklós:

A Honismeret folyóirat indíthatna nyelvművelő rovatot

1. Egyetemi oktatóként, volt könyvtárosként és olvasóként egyaránt kedvezőtlenek a tapasztalataim. A középiskolát végzett fiatalok beszédkultúrája és helyesírási tudása már-már megállíthatatlanul romlik; a durva, flülsértő hibák száma elkéserítően magas. Még a faluról érkező diákok is hajlamosak elfelejteni a nyelvhelyesség iratlan, ám otthon még mindig gyakorolt szabályait. A nyomtatott sajtó és – még kimondani is fáj – a szépirodalmi alkotások egy része mintha szándékosan (valójában tudat alatt, a vélt kordivathoz igazodva) rontaná szép magyar nyelvünket. Sok bizonytalanság forrása a számítógépes szerkesztő programok mechanizmusából szükségszerűen fakadó, ám a felületes ellenőrzés által simán átengedett, egyébként könnyen javítható elírásokkal terhelt szövegek közreadása. A televízió, pontosabban néhány igen népszerű, a fiatalok körében mintaképnek tekintett műsorvezető aligha helyreállítható károkat okoz. Sajnálatos jelenség a nyelvművelő ismeretterjesztő irodalom korábbi lendületének megtorpanása, imitt-amott közömbössége, túlzott megértésre hajló, erőltetett tárgyilagossága.

2. Szeretném hinni, hogy mozgalmunk képes valamit, talán nem is keveset segíteni abban, hogy a magyar nyelvhasználat romlása megálljon, ne váljon visszafordíthatatlan folyamattá. Szervezési kérdésekkel nemigen foglalkozom, ezért csak egy-két ötletet, javaslatot vetnék fel. A Honismeret folyóirat kellő előkészítés után, megfelelő szakemberek (nemcsak nyelvészek) bevonásával kísérletet tehetne egy nyelvművelő rovat vagy sorozat indítására. Ebben vagy egy másik sorozatban, rovatban felhívhatná a figyelmet a határon túli magyarság vagy némely hazai tájegység lakosainak körében még tisztán élő magyar nyelvhasználat értékeire, vagyis a valóban példaként felmutatható gyakorlatra. A honismereti egyesületek, szervezetek, az intézményi bázisul szolgáló múzeumok, könyvtárak kezdeményezően léphetnének fel nyelvművelő előadások, vetélkedők, pályázatok stb. meghirdetésében, rendezésében. A

Honismereti Szövetség ösztönző szándékkal fordulhatna a napi- és hetilapok szerkesztősegeihez, a televízió és rádióadók vezetőihez. S minden lehetséges fórumon szorgalmazni kellene az általános és középiskolai anyanyelv-tanítás színvonalának emelését, a beszéd- és helyesírási készség javítását. Ha esz-közzeink engedik, tegyünk lépéseket azért, hogy a nyelvművelés ügye ne lehessen politikai viták tárgya.

Rásky Mihályné:

„Anyanyelvünk sorsa az iskolában, a munkahelyeken, az utcán, a piacon dől el”

1. A nyelv állandó mozgásban, változásban van, amely részben összefügg az ember és a társadalom életében történt változásokkal. Azt szoktuk mondani szürkül, szintelenedik a magyar nyelv. Korunk nyelvi jelensége, hogy a szókincs felduzzad más nyelvi elemekkel, idegenből átvett talmi kifejezésekkel.

A nyelvi ismeretek fenntartásának legfőbb biztosítója az állandó gyakorlás. Az az ideális állapot, amikor magyarul beszélünk otthon a családban, magyarul játszanak, magyarul tanulnak az iskolában, és magyar szót hallanak a templomban gyermekeink.

Sajnos a család nem mindig tudja betölteni ezt a szerepet, mert a „beszélgető családi élet” mintha kivészőben lenne, bedarálja a rohanó élettémpó. Nagy a felelőssége a médiának (sajtó, rádió, tv, internet) az élettől, nyelvtől idegen csillogás, a minden értéket feldöntő pillanatot habzsoló szemlélet, a sokszor durva erőszakossággal telt műsorok tömege, s köztük szinte alig található valami szép, megnyugtató és értékes.

A Magyar Nyelv Évében az örökség kötelez, ápolni, őrizni, védeni kell, mégpedig a közösség erejével, mert a közösség számára a nyelv, a hagyomány éppen olyan lelki táplálék, mint az egyéni élet fenntartásához szükséges mindennapi kenyér.

2. Számos lehetőség kínálkozik nyelvünk ápolására, az értékek felmutatására. Ha csak a közvetlen környezetemre gondolok, az örökségünk igen gazdag. Tihany az 1055-ös nyelvemlékünkkel, az apát-ság alapítólevelével, falum, Felsőörs, ahol élek neves nyelvész szülőttével, Pápai Sámuellel, Szende Aladár nyelvészprofesszorral, aki évtizedeken keresztül haláláig itt töltötte a nyarakat. A Cinca-parti Szentgálon született Lőrincze Lajos professzor úr, a veszprémi születésű Simonyi Zsigmond nyelvész és nyelvművelő. Szinte minden településnek van valami kötődése, amelyek ébren tartásával sokat tehet a honismereti mozgalom.

Hogyan őrizzük emléküket? Pápai Sámuel emléktábláját a lebontásra került őregházról átmentettük a polgármesteri hivatal épületére. Minden évben megemlékezünk róla. Időközben felkutatottuk élettörténetét, munkásságát, felvettük a kapcsolatot utódaival, akik rendszeresen részt vesznek közös alkalmainkon. Most készül a családfa, mely elég kiterjedt, még amerikai szála is van. Hagyatékának nagy része a Pápai Református Levéltár Gyűjteményében található, melyből kamara kiállítást készítettünk halálának 180. évfordulójára tiszteletére 2007-ben. Szépen növekvő anyagunk állandó helyet kap a Civil-házban.

Szende Aladár professzor úr unokáival is élő a kapcsolat. Még őrzünk hangfelvételt előadásáról. 1954-ben egy egyetemista hallgatója feltérképezte a felsőörsiek akkori nyelv használatát. Fantasztikus volt a tavalyi évben újra hallgatni, s a három még élő adatközlővel beszélgetve szinte elámulni, hogy egyes szavaink teljesen eltűntek, s a mai fiataloknak már magyarázatra szorulnak.

Simonyi Zsigmondról, Lőrincze Lajosról iskolát neveztek el.

Megyei szinten évente megrendezésre kerül a Simonyi Zsigmond helyesírási és nyelvművelő verseny Veszprémben. Balatonalmádiban a Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium a Szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskolával közösen rendezi a Magyar Nyelv Hetét, megemlékezésekkel, nyelvművelő előadásokkal, a tanulók számára kiírt pályázatokkal, szép kiejtési versenyekkel.

A nyelv nem pusztán a tudomány tárgya, hanem a mindennapi életé is. Anyanyelvünk sorsa igazából nem a könyvtárban, a szótárakban és a grammatikában dől el, hanem az iskolában, a munkahelyeken, az utcán, a piacon.. Ki kell tehát lépni és vállalni a nyilvános közszereplést, s mi több a nyilvános küzdelmet szép magyar anyanyelvünkért, melyet ránk hagytak elődeink! Az anyanyelvi mozgalomnak határo-

kat nem ismerő egyetemes mozgalommá kellene terebélyesednie, melyért talán mintha a határainkon túl élő testvéreink jobban igyekeznének. Legalábbis ezt éreztem most Aradon, a Nyugati Jelen szerkesztőségében.

Ahogy Kosztolányi mondotta Lenni, vagy nem lenni vallomásos írásában: „Azt a lelket és nyelvet, melyet rövid időre örökre kaptunk, új szellemmel fényezve, csorbitatlanul át kell adni utódainknak: Ez a mi küldetésünk – áldjon, vagy verjen sors keze –: ez a mi küldetésünk. Kissé lehajtani a fejet. De a szívet, azt föl barátaim!”

Csorba Csaba:

„Anyanyelvünk tudásának szintje meghatározza személyiségünket”

Ha megkérdeznék tőlem, hogy aggódom-e nyelvünkért, akkor határozott igennel felelnék. S ki ne tenné ezt, akiben a tisztességnak és becsületnek akár csak szikrája is megvan (megmaradt). Mint múltat faggató ember természetesen azt is tudom, hogy nyelvünkért, népünkért, hazánkért az elmúlt évezredben bizony sokan aggódtak, és sokan félték a végveszélytől. Ez a nép és ez a nyelv már annyi megpróbáltatást átélt (átvészelt), hogy látszólag gondtalan bizakodással mondhatjuk, hogy majd a mostani zord időkön is átéveikkel valamiképpen. Persze azért az korántsem mindegy, hogyan, milyen áron. Megbocsáthatatlan hiba lenne az, ha valamiféle vak optimizmussal úgy hessegetnénk el magunktól anyanyelvünk megőrzésének kérdését, mint ahogyan a legyeket szokás.

Mennyi és milyen veszély fenyegeti a nyelvünket, felsorolni is nehéz lenne, nem is vállalkozom rá. Inkább arról írnék, mit kellene (lehetne) tennünk.

Mindenknek a kezdete a család, hiszen a gyermek (szerencsés esetben) családban születik. Csakhogy a családi közösség egyre gyakrabban csak papíron (vagy úgy sem) létezik. A diktatúra túlságosan is hosszú évtizedei alatt a hagyományok átadásában is igen nagy törés állt be. Az 1945 előtti idők erkölcsi (és nyelvi) értékeinek töredékei jutottak el az én generációmhoz, s mi még ennél is kevesebbet adtunk át gyermekeinknek, és unokáink egy (nyelvi) még sivárabb világban élnek. Bár vannak igen lelkes kis csapatok, amelyek tudatosan próbálják megismerni múltunk nyelvi és egyéb értékeit, ápolják hagyományainkat, de ők népünk egészéhez képest bizony kisebbségben vannak.

Mivel a főlbomlott család viszonylag nem sokat ad (adhat) a gyermekeknek, az óvoda és az iskola szerepe emiatt is fölértékelődött. Csakhogy a művelődéspolitikát mindent megtesz annak érdekében, hogy minél kevesebb érték jusson el a felnövekvő generációkhoz. Voltaképpen megrabolják a jövő nemzedékeit, ami alighanem halálos bűn.

Az iskolák olyan zagyva, zürzavaros, gusztustalan masszába merítik a gyermekeket, amelyből azok (természetesen) igyekeznek kézzel-lábbal menekülni. Mi az eredmény? A gyermekben nem tudatosodik, melyek az igazi értékek, amelyeket úgy meg kell tanulniuk, hogy életük végéig se feledjék el, és melyek azok, amelyek ezekhez képest másodlagosak.

Az olvasás, a könyvek megbecsülése ijesztően csökkenőben van, és ami helyette olcsóbban, könnyebben hozzáférhető „kulturális” termék, annak jelentős hányada erkölcsromboló, primitív tákolmány (persze a könyvek között is kezd egyre nagyobb hányad a silány nyomdatermék). Minimálisra zsugorodik az egyének szellemi munkáját igénylő tevékenység. A kultúra (vagy inkább kultúra-pótlék) napjainkban egyre inkább olyan formában érkezik hozzánk, mint a malachoz a vályúban a táp, és aztán láthatóan szép, gömbölyűre hizunk tőle.

Az iskolának nem célja, hogy két dologra ráirányítsa a figyelmünket: egyrészt, hogy büszkéek legyünk magyarságunkra, másrészt (ami ezzel összefügg), anyanyelvünkre. Manapság mindenütt azt harsogják, a legfontosabb az idegen nyelvek ismerete. Anélkül felsőfokú diplomát sem adnak. Pedig bizony adhatnának, mert az effajta „korszerű” adminisztratív kényszer abszurd és értelmetlen. Az idegen nyelv-tudásra (főleg magas fokon) nincs mindenütt, mindenkinek szüksége. Viszont a magyar nyelv (anyanyelvünk!) tudásának szintje alapvetően befolyásolja, meghatározza a személyiségünket. A minimális anyanyelvi szókincs ugyanis minden téren igénytelenséget, szellemi beszűkülést, lelki sivárságot takar.

Döbbenetes, hogy nyelvünknek mennyire nincs már becsülete a hozzánk közeli világban, a Kárpát-medencében és közvetlen környezetében. Pedig egy nyelv értékét nem lehet úgy mérni, hogy hány millióan beszélik. Azok a szellemóriások a világban, akik kellő szinten ismerték a magyar nyelvet (is), egyöntetűen az emberiség egyik legnagyobb kultúrkincsének tartják azt. A történeti Magyarország egykori nemzetiségei saját államot alapítva viszont eszelős harcot folytatnak a magyar nyelv ellen, és büszkék arra, ha egyetlen szavunkat sem ismerik, de ha ismerik, akkor sem írják le őket, és nem szólnának meg magyarul a világ minden kincséért sem. Tudósaik is a magyar nyelven írt művek nem ismerésével igyekeznek leginkább kiütni. Egyes papok odáig vetemednek, hogy a magyart az „ördög nyelvének” tartják (én nem sorolnám őket a keresztények közé!). Nem tudatosul az „államalkotó népekben”, hogy primitív hatalmi gögjük éppen ostobaságuk, kisszerűségük bizonyítéka. Kinzó kisebbségi érzéseiket azzal vezetik le, hogy oda-odacsapnak a kiszolgáltatott magyarság fejére a mindig kéznél lévő bűnböjtjükkal.

A Magyar Nyelv Évében, a Kazinczy emlékében mi más lenne a feladatunk, mint tudatosítani, hogy minden magyarnak harcolni, küzdeni kell az anyanyelvéért. Hiszen már a csecsemő is kemény munkával sajátítja el az újabb és újabb szavakat. Előbb csak megérti őket, majd egyre többet ki is tud mondani, és egyre jobban ki tudja fejezni szavakkal azt, ami számára fontos. Amíg élünk, amíg lélegzünk, naponta meg kell harcolnunk anyanyelvünkért. Meg kell őriznünk szavait, és állandóan újabbakat kell hozzájuk megtanulnunk. Aki ebben a tanulásban megáll, az a szellemi fejlődésében is megreked.

A határon túli magyarságnak segítenünk kell az anyanyelve megtartásáért folytatott egyenlőtlen küzdelmében. De az egyes egyének helyett nem vívhatjuk meg mi a harcot!

A világ régmúltja és jelene is azt bizonyítja, jogokat megszerezni és megtartani csak állandó, kemény, olykor kegyetlen harc árán lehet. Viszont azok, akik nem adják föl kishitűen, vagy pusztá kényelemszeretetből a harcot, előbb-utóbb mindig diadalmaskodnak!

Huszár János: „A nyelvhasználat baljós jelensége a nyelvi durvaság terjedése”

1. A harmadik évezred hajnalán a magyar nyelv mintegy 15 millió ember anyanyelve, közülük öt millióan határainkon túl élnek.

A határainkon túl élő magyar kisebbségek ki vannak téve annak a veszélynek, hogy a magyar nyelv használata először csak a család körén belül marad, később pedig végleg elenyészik. A magyar kisebbséghez tartozók egyre többen íratják gyermekeiket a többség nyelvén oktató iskolákba, mert úgy gondolják, így könnyebben kerülnek be a felsőoktatásba, jobban boldogulnak, ha minél jobban elsajátítják a többség nyelvét. Ennek következtében a gyermekek magyar nyelvtudásába nem kerülnek be a magyar műveltségsvavak, a modern élet jelenségeinek megnevezései. Például egy román nyelvű iskolarendszerben végzett orvosnak nehézségei támadhatnak, ha magyar anyanyelvén akarja gyakorolni hivatását. A magyar nyelvről való erőszakos leszoktatásra irányuló törekvések – például a szlovák nyelvtörvény – ezt az irányzatot erősítik. Ennek következtében a magyarul beszélők száma a határainkon kívül várhatóan csökkenni fog.

Magyarországon a nyelvhasználat baljós jelensége a nyelvi durvaság terjedése. A trágár szavak gátlátalan használata, a lépten-nyomon tapasztalható nyelvi agresszió – riasztó jelenség. A kereskedelmi televíziós csatornák műsorai – talk show, reality show – ugyanezt a stílust terjesztik, ami rossz példaként szolgál a fiatal nemzedékek számára. Az iskolákban is megfigyelhető a nyelvi durvaság, nemritkán tanárok válnak az agresszió áldozatává. Nézetem szerint a televíziós műsorokat példás büntetésekkel kellene rászorítani a nyelvi durvaság elkerülésére. Tenni kellene a mindennapok nyelvi agressziója ellen is.

2. A honismereti mozgalomnak támogatnia kell a tájnyelvek, a nyelvjárások, a helyi folklór megőrzését – beleértve a Magyarországon élő kisebbségekét is. A helyi iskoláknak, múzeumoknak kell ezt a helytörténeti munkát szervezni, összefogni. Beletartozik a településre jellemző földrajzi nevek, közmondások gyűjtése is. Pályázatokkal lehetne felhívni a figyelmet a kiveszőben lévő mesterségekre, azok leírásának fontosságára, a szakmai szókincs rögzítésére.

Sípos Csaba:

„Nyelvünk elsatnyulásában közrejátszik az internet és az e-mail”

1. Sajnálatos módon a magyar nyelv az utóbbi években nagyon elsatnyult, ezt tanítványaim szókincsén is éreztem, mert 1994-től 2008-ig tanítottam a kaposvári Tanárképző Főiskolán. Nem vagyok maradi, de az elsatnyulásban nagyon közrejátszik az internet és az e-mail is. A fiatalok már olyan szóösszevonásokat alkalmaznak, amit a mi nemzedékünk nem is ért.

2. Mit lehet tenni? Minél több nyelvi cikket kellene szerepeltetni folyóiratainkban, az országos Honismeretben csakúgy, mint a vidékiekben. A rádióban és a televízióban is fel kellene újítani – ha csak pár perc erejéig is – a nyelvi műsorokat. Tudom, hogy a kereskedelmi tv-k nem vevők erre, de a *Szép magyar vers* sorozatot, kiváló előadóművészek tolmácsolásában, újra kellene indítani, ha másutt nem, a Duna TV-ben. A Lyukasórát is újra folyamatossá kellene tenni, akár a régi évfolyamok sugárzásával.

Dr. Kolta László:

„Van véleményem a magyar nyelv züllesztéséről!”

Tisztelt Szerkesztőség! Megtisztelő kérésük teljesítését nem vállalom ugyanis nem vagyok nyelvész. Kontárkodni nem akarok, bár van véleményem a magyar nyelv züllesztéséről. Tanárként a tanítványaimat – a rendszeres szóbeli felkészítések során – a logikus észjárásra és a hibátlan fogalmazásra neveltem. A mai „tesztvilág”-ban ez már elavult módszer. Egyébként a „teszt” elterjedésének kezdetén szerzett élményem: egyetlen cirill betű ismerete nélkül, egy orosz nyelvű versenyfeladatot 21 %-ban megoldottam [X], amiért elégséges érdemjegy járt volna!

A történelmi érdemekben gazdag Magyar Nemzet című napilapnak hat évtizede vagyok előfizetője. Szomorúan tapasztalom, hogy az újság az utóbbi években, hónapokban csatlakozott a „zurnaliszták” nemtelen versenyéhez az idegen szavak, betűrövidítések elburjánzásával, szeméremsertő szavak előbukkanásával, a szinte hetenként megjelenő helyreigazító nyilatkozatokkal. A „*Nyelvében él a nemzet!*” tudatosítása során a napilap feladata lenne a televízióban eluralkodó nyelvrontás bírálata is („*per pillanat*”, „*országok, akik*”, „*összeomlást eredményezett*”, a tömeges hangsúlyzavarok, nemzeti értékeink pellengérezése stb.)

A Magyar Nemzet három számából (2009. 07. 17., 07. 31., 08. 04.) összegyűjtött „termés” listája a teljesség igénye nélkül a következő.

a) *Betűrövidítések*. FLKSZ, IMF.EU mentőcsomag, GE, PSZÁF, HVG, ETA, OEP, NBH, NNI, Internacional SA, UDZrt, IPM, FINA, FI, NHZ-es gárda, EL kvalifikáció, EB-ezüst, BL-selejtezők, VEFA, IFI-EB, T-Mobile, VALERUX

b) *Idegen szavak*. Interaktív-táblák, Roodschowal a korrupció ellen, kvázi koalíció, blogon (Jobbik.hu) megjelent írás, Detaplex-bűnügy, milió, Valerux Internacionál SA, tradicionális, tréner, bulizás, regisztrál, abnormális, „Be happy!” életfilozófia, ksilabizál, presztizs, junior, textiliák.

c) „*Nyelvújítások*”. „Reményforrás”, „lakáshitelbomba”, „táblabiznisz”, „lerázta a feleségét magáról, középállalkozási szektor, többletbevétel tud majd maradni”, a szocik nem hagyják, hogy valami avanszált offshore-lovag kitakarítson”, „Ferrari pilóta”, „haveri nagykutya vergődése”, „ripacs kollégák”, „megvétőzta”, „tragikabaré”, „hitelfedezeti csalás”, „interaktív”, lötyögösebb mezőny”, „törpéparttá szottyad össze”, „teknőcsevér”, „hangyányi szegyenéret”, „drasztikus visszaesés”, „traumát megszenved”, „világelit”, „bulizás”, „teszttilalom” stb.

Vajon van-e remény a magyar nyelv megmentésére? Erre buzdít ugyanez a Magyar Nemzet augusztus 5-i számában megjelent, „A magyar agy magyaráz” című ismertetés. E szerint „*a magyar nyelv az emberi logika csúcsterméke*”. Szakembereink, szerkesztőink, íróink legyenek újra zászlóvivők: „*Nyelvében él a nemzet!*”